

Rudolf a Humprecht Czerninové z Chudenic

Oběti heydrichiády z řad české šlechty

MILOŠ HOŘEJŠ

V období okupace postihla českou šlechtu vlna represí. Dotčen byl nejen majetek řady rodů, které se svými pročeskými postoji dopustily v očích nacistů neodpusitelného prohřešku, ale došlo i na ztráty na životech. Mezi zatčenými a k trestu smrti odsouzenými figuroval v době druhého stanného práva i Humprecht Czernin, příslušník staré české zemské šlechty. Zařadil se tak, obrazně řečeno, po bok hraběte Antonína Bořka-Dohalského a jeho bratra Zdeňka, které Gestapo zatklo za prvního stanného práva na podzim 1941.¹ Represím se již krátce předtím nevyhnul ani Humprechtův bratr Rudolf, kterému byl za jeho politické postoje v únoru 1942 zabaven rozsáhlý pozemkový majetek a následně ztratil i osobní svobodu. I když nepřišel jako jeho bratr o život, strávil zbytek války v nacistickém vězení.

Rudolf a Humprecht Czerninové pocházeli z vinořské linie, konkrétně její dymokurské větve, která se od hlavní nedrahovické linie, jíž patřily zámky a velkostatky Jindřichův Hradec, Petrohrad, Krásný Dvůr či Chudenice,² oddělila ve druhé polovině 18. století.³ Theobald (1836–1893), c. k. tajný rada a doživotní člen panské sněmovny na říšské radě, nakrátko spojil državy vinořské a dymokurské.

Jeho starší syn Theobald (Děpold) Josef (1871–1931) obdržel Dymokury se Žlunicemi a Hlušicemi (dohromady cca 6000 ha). V roce 1906 čítal velkostatek 11 dvorů a 8 polostí o celkové rozloze 6422 ha.⁴ Velkostatek a zámek Velké Hlušice zahrnoval tři hospodářské dvory o celkové výměře 1058 ha.⁵ Mladšímu synovi Ottokarovi (1872–1932) připadl vinořský velkostatek a zámek (1439 ha).⁶

Rudolf Děpold Czernin (25. 8. 1904 – 16. 5. 1984) byl prvorozeným a Humprecht Ottokar (9. 2. 1909 – 19. 9. 1944) druhorozeným synem z celkem sedmi dětí Theobalda Czernina z Chudenic a jeho manželky Marie Anny, rozené Kinské z Vchynic a Tetova (1885–1952). V pozůstalostním řízení Rudolf Děpold (nebo Theobald) zdědil zámek a velkostatek Dymokury,⁷ mladší Humprecht zámek a velkostatek Vel-

- 1 Blíže HAZDRA, Zdeněk: Zdeněk hrabě Bořek-Dohalský – osud jednoho šlechtice (1900–1945). In: HARNÁ, Josef (ed.): *Moderní dějiny*, 2004, č. 12, s. 173–211; HAZDRA, Zdeněk: *Mostem mezi dvěma světy. Osud Antonína hraběte Bořka-Dohalského z Dohalic – šlechtice, kněze a vlastence (1889–1942)*. Petit, Praha 2012.
- 2 Blíže k jednotlivým větvím KOBLASA, Pavel: *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*. Historicko-vlastivědný spolek, České Budějovice 2000, s. 6.
- 3 Vinořská linie se rozdělila na větev dymokurskou a na větev potomků hraběte Josefa (1842–1923), který od roku 1897 vlastnil malý alodiální statek Horákov na Klatovsku (68 ha). Zatímco dymokurská větev žije dodnes v Čechách, potomky hraběte Josefa v současnosti najdeme především v západoevropských zemích. Tamtéž, s. 6.
- 4 Z průmyslových podniků zde byl cukrovar, pivovar, cihelna a mlékárna, to vše v Dymokurech, a mlýn v Komárově. Tamtéž, s. 28.
- 5 Byly to dvory Velké Hlušice, Skřeneň a Janovice. Průmysl zde nebyl žádný. Tamtéž, s. 29.
- 6 C. a k. tajný rada, komoří, člen panské sněmovny na říšské radě, ministr zahraničních věcí, rytíř řádů Zlatého rouna, sv. Štěpána s brilianty, bavorského řádu sv. Huberta atd. BUBEN, Milan M.: *Czerninové z Chudenic. Střední Evropa*, 1991, roč. 7, č. 19, s. 146–147.
- 7 Včetně cukrovarů v Dymokurech a Městci Králové, pivovaru, cihelny, mlékárny a mlýna v Dymokurech. *Archiv České národní banky* (dále jen AČNB), sign. ŽB/6340, různé dokumenty z let 1932–1935.



Rodina Theobalda Czernina a Marie Anny, rozené Kinské (sedící). Za nimi jejich děti (zleva) Anna Marie, Rudolf Děpold, Marie Felicitas, Humprecht Ottokar, Gabriela Marie a nejmladší Jan Nepomuk, začátek 30. let 20. století. Foto: rodinný archiv Czerninů Dymokury

ké Hlušice.⁸ Tehdy však již byly oba majetky notně „pokráceny“ první československou pozemkovou reformou.⁹ Dymokurský velkostatek přišel o dvě třetiny své rozlohy a měl v roce 1933 z 123 ha. Velkostatek Velké Hlušice pak byl zkrácen mírněji o 72 ha na konečných 986 ha.¹⁰

Rudolf Děpold byl rytířem Suverénního řádu maltézských rytířů. Dne

17. září 1935 se v Budapešti oženil s Friederikou hraběnkou von Wenckheim (1911–1991). Humprecht se oženil krátce po okupaci zbytku českých zemí nacisty, 3. května 1939 v Praze. Za ženu si vzal princeznu Marii Idu z Lobkowicz (1917–2002) z dolnobežkovické linie rodu. Bratři se během 20. a 30. let příliš politicky neangažovali, což bylo vzhledem

k přístupu prvorepublikového režimu k šlechtě celkem logické.¹¹ Ta se totiž stala v novém státě nežádoucím elementem a symbolizovala vše, co se jeho vedoucí představitelé snažili vytěsnit – habsburské říšské instituce, sociální nerovnost a německou dominanci. Odnětí práva užívat po generace děděné tituly¹² a zejména první pozemková reforma a její důsledky výrazně otřáslы myšlenkovým a ekonomickým světem šlechty. Zkrácení pozemkové základny znamenalo v řadě případů radikální omezení finančních možností velkostatků a rodin odkázaných na jejich zisky.

Prvotní šok brzy vystřídala potřeba adaptovat se na nové poměry. Na konci 30. let se tedy historická šlechta usazená v českých zemích jako celek nacházela v komplikované situaci vyplývající ze změn, které nastaly po skončení první světové války. Doba již neumožňovala balancování mezi jednotlivými národnostními tábory. Zatímco v příhraničních oblastech, osídlených převážně německým etnikem, zaujala šlechta postoj v rámci sudetského němečtví, šlechta ze středu země se z větší části hlásila k češtví.¹³

Českému národu věrné šlechtické rody stvrdily svou oddanost republice ohrožované nacistickým Německem

8 Včetně cihelny v Janovicích u Nového Bydžova a lesního revíru Velký Osek. Cena velkostatku Hlušice byla Živnostenskou bankou odhadována na 2,5 mil Kč. Tamtéž.

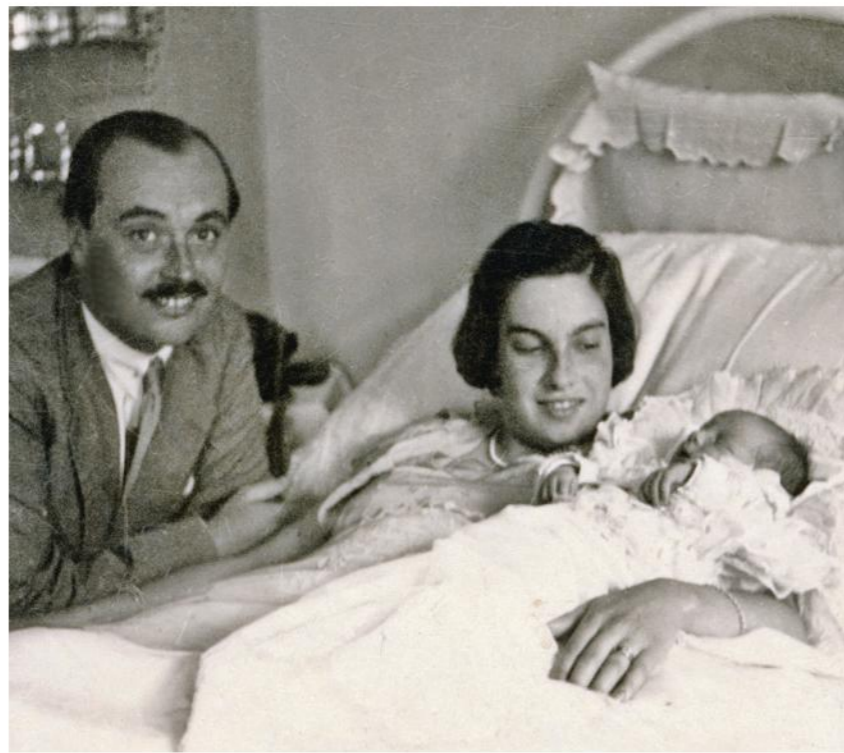
9 Jako předzvěst blížící se pozemkové reformy a radikálních zásahů do pozemkového vlastnictví vstoupil 9. listopadu 1918 v platnost zákon o obstavení velkostatků. Záborovým zákonem z dubna 1919, přidělovým z ledna 1920 a náhradovým z dubna 1920 měla být přerozdělena půda velkostatků nebo všeobecně veškerého pozemkového majetku nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha půdy vůbec. Blíže HOŘEJŠ, Miloš – NOVOTNÝ, Michal: Hospodářské aktivity rodu Šliků na sklonku 19. a v 1. polovině 20. století. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 13. Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*. Státní okresní archiv Semily – Pekařova společnost Českého ráje v Turnově, Semily 2009, s. 381–382.

10 KOBLASA, Pavel: *Czernínové z Chudenic*, s. 28–29. I tak byla hodnota nemovitostí odhadována Živnostenskou bankou k roku 1931 na 30 až 40 milionů Kč, hypoteční zatížení činilo 2 miliony Kč. Finanční stav velkostatků byl dle posudku banky až do roku 1928 dobrý, ale z následujících řepných kampaní vznikl cukrovarům dluh ve výši 7 až 8 milionů Kč. Podle zjištění banky měly být cukrovary v poslední době modernizovány. AČNB, sign. ŽB/6340, různé dokumenty z let 1932–1935.

11 Děpold po svém zatčení v září 1943 vypověděl, že se během první republiky politicky neangažoval, nebyl ani členem tělovýchovných spolků Sokol či Orel. Z politických proudů byl nakloněn křesťanským sociálům či agrárníkům. NA, f. Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (dále jen AMV 110), sign. 110-11-102, Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei, zpráva z 1. 10. 1943 adresovaná K. H. Frankovi.

12 Zákon ze dne 10. prosince 1918, č. 61 Sb. z. a n., jímž se rušilo šlechtictví, řády a tituly.

13 Blíže GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists. The Transformation of the Bohemian Aristocracy*. Harvard University Press, Cambridge 2005.



Rudolf Děpold Czernin se svou ženou Friederikou, rozenou von Wenckheim, pravděpodobně po narození prvorozeného syna Děpolda (1936). Vpravo svatební fotografie Humprechta Czernina s Marií Idou z Lobkowicz, 3. května 1939.

Foto: rodinný archiv Czerninů Dymokury



již během Runcimanovy mise v létě 1938.¹⁴ Krátce před osudným Mnichovem, 17. září 1938, inicioval Zdenko Radslav Kinský přijetí zástupců česky smýšlející šlechty u prezidenta Beneše. V textu, který sestavil Karel VI. Schwarzenberg, známý historik a genealog, deklarovali ústy Františka Kinského z Kostelce nad Orlicí věrnost českému státu a odhodlání hájit jednolitost státu v jeho historických hranicích. Ve dvanáctičlenné delegaci nechyběl ani dymokurský hrabě Rudolf Děpold Czernin.¹⁵

V obdobném duchu loajality k národu a státu, byť již okleštěnému mnichovským diktátem, se neslo prohlášení z 24. ledna 1939, jehož

adresátem byl prezident Emil Hácha. Mezi třinácti šlechtici při audienci na Hradě opět nechyběl Rudolf Děpold Czernin.

Zatímco skupina šlechty hlásící se k československé státnosti dvěma deklaracemi pevně spojila své osudy s osudem českého národa, druhá skupina, částečně vedená nadějí na revizi zásahů předchozího republikánského zřízení, svázala svou budoucnost s expandujícím nacistickým Německem.¹⁶

Říšský protektor svobodný pán Konstantin von Neurath, sám příslušník staré porýnské šlechtické rodiny, byl ve vztahu k šlechtě v Protektorátu, ať německé, či hlásící se k češství, poměrně shovívavý. Jeho návštěvní kniha

dokládá, že za ním přicházely četné delegace z obou zmíněných táborů. Objevují se zde i jména příslušníků rodiny Czerninů.¹⁷ Styky české šlechty s von Neurathem nelze ovšem interpretovat jako kolaboraci,¹⁸ stejně jako angažmá některých příslušníků šlechty hlásící se k českému národu v tzv. Českém svazu pro spolupráci s Němci.¹⁹ Jednalo se spíše o vlivové skupiny, které se snažily prostřednictvím styků s některými nacistickými představiteli v Protektorátu zjistit jejich záměry a případně získat alespoň nějakou záštitu před orgány ovládanými Himmlerovou SS. Vzhledem k postupné radikalizaci nacistických postojů vůči šlechtě neměly tyto snahy dlouhé trvání.²⁰

14 Blíže VYSNÝ, Paul: *The Runciman mission to Czechoslovakia, 1938: prelude to Munich*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003.

15 AKPR, f. D-důležité, Šlechta, k. 168, sign. D 3038/4, inv. č. 1124, kopie Prohlášení české šlechty ze 17. září 1938.

16 Vedlo to až k tomu, že k české národnosti se hlásící šlechtické rody (Schwarzenbergové, Lobkowiczové, Colloredo-Mannsfeldové, Sternbergové a Schönbornové) neudržovaly téměř žádný kontakt s těmi německými, přičemž dělítko šlo někdy i napříč jednotlivými rody.

17 Např. 23. 10. 1939 Eugen Alfons Czernin (1892–1955) z hlavní jindřichohradecké větve se svou ženou, 29. 2. 1940 František Josef Czernin a nakonec 14. 3. 1940 Otto Czernin (1875–1962), nejmladší bratr dymokurského Děpolda Czernina se svou druhou ženou Mariou Lisou roz. Pfeiffer. *Bundesarchiv Koblenz*, f. NL 310, sign. 271, Návštěvní kniha říšského protektora K. von Neuratha 1939–1941.

18 Někteří z těch, které přijal ve své domácnosti, podepsali deklarace věrnosti a později i kvůli tomu přišli o svůj majetek.

19 V jeho třicetičlenném výboru se objevila například hrabata Karel Belcredi, Hugo Strachwitz či Jindřich Schlik. Ustavující schůze svazu se konala koncem srpna 1939. Německé úřady však k němu od počátku neměly důvěru a viděly v něm další pokus o únik od skutečné česko-německé spolupráce. Považovali ho za oportunistický a pokrytecký. Hrabě Belcredi byl navíc vnímán jako šovinista, který nebyl k nacistické moci loajální. Činnost svazu uhasla v polovině roku 1941, kdy se začala stupňovat represe nacistických orgánů vůči českému národu.

20 Blíže HOŘEJŠ, Miloš: Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích. In: HAZDRA, Zdeněk – HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan (eds.): *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. ÚSTR – FF UK, Praha 2011, s. 177–199.

Šlechta (nejen) v českých zemích žila v odvěkém sepětí s pozemkovým majetkem, hlavním zdrojem příjmů i v období předcházejícím okupaci. Ovšem i nacisté kladli na půdu velký důraz v duchu obnovení německého selského stavu. Vztah nacistického režimu k půdě jako takové byl výslednicí řady myšlenkových proudů s často velmi idealizujícími rysy.²¹ Nacisté tedy krátce po okupaci zbytku českých zemí logicky ovládli klíčový úřad, mající na starosti půdu získanou v rámci první pozemkové reformy, tzv. Pozemkový úřad. Nově mu umožnili získávat půdu formou vnučených správ. V prvních měsících okupace nechal Curt von Gottberg, šéf tohoto úřadu překřtěného na Bodenamt, uvalit vnučenou správu na pozemky původně židovských majitelů o přibližné rozloze 16 000 ha. Do konce roku 1940 přešlo do německé správy dalších 40 000 ha dříve židovského pozemkového majetku. Po 18 měsících dosazování vnučených správ se ukázalo, že rychlejší a efektivnější způsob představovalo získávání velkých vlastnických celků, tedy statků zbytkových, státních, církevních a šlechtických. Reinhard Heydrich souhlasil s výhledovým plánem konfiskace majetku katolické církve a šlechty a slíbil mu plnou podporu. Měl k tomu dokonce poznamenat: *Musíme rychle získat velké množství půdy pro kolonizační účely. Zkonfiskujeme-li velký počet zemědělských závodů malé výměry, nezískáme příliš mnoho půdy, ale vytvoříme si příliš mnoho radikální opozice mezi zemědělci. Proto bude lépe*

*zkonfiskovat malý počet závodů velké výměry, neboť tak získáme mnoho půdy a několik šlechticů nevytvoří žádnou opozici.*²²

V té době se nacistický správní aparát i pod vlivem von Neuratha vyznačoval ve vztahu k šlechtě relativně smířlivějším postojem. Projevilo se to i v přesvědčovací akci služeben Gestapa a vrchních oberlandrátů, kladoucí si za cíl přimět řadu příslušníků české šlechty, aby dobrovolně přestoupili k německé národnosti. Nacisté hodlali využít šlechtu, která přijala německou příslušnost anebo alespoň měla německý původ, pro postupnou germanizaci Čech a Moravy.²³ Podle některých poválečných nepřímých dokladů (například zmínek v memoárové literatuře) se tato kampaň dotkla i Děpolda Czernina. Celkově se však nesetkala s velkým úspěchem; brzy byla zastavena a vystřídal ji radikálnější kroky. Navíc tento postup vyvolal reakci v podobě další, v pořadí třetí deklarace české šlechty z 1. září 1939, pod kterou se podepsal nejen Rudolf Děpold Czernin, ale už i jeho bratr Humprecht.²⁴ Více než osmdesát zástupců šlechtických rodin se jasně přihlásilo k českému národu, ačkoliv ne všichni signatáři byli českého původu a ne každý z podepsaných se ztotožňoval s československým státem, jeho formou a státním zřízením. Spojoval je nesouhlas s pronásledováním šlechticů, kteří se přes hrozby a nátlak odmítali hlásit k německému národu, a sounáležitost s ohroženou zemí, jež byla často po staletí jejich domovem.

Jedna z pasáží zmíněného prohlášení se národnostní otázky přímo dotýkala: *Při posledním sčítání lidu v Německé říši byla příslušnost k národnosti postavena na základ dobrovolného přiznání. Příslušné správní předpisy vycházejí ze zásady, že každý jest příslušníkem toho národa, s nímž se cítí niterně spjat a k němuž se hlásí. Nepochybně se budou německé říšské orgány řídit touto zásadou i na zdejším území. V úplné shodě s národem německým, který žádá ode všech svých příslušníků přesné konání všech povinností vůči národní pospolitosti, jsou důvodně i český lid a česká šlechta přesvědčeni o své sounáležitosti. Vycházejíce z přesvědčení o jednotě našeho národa ve všech složkách a zejména o tom, že potomci někdejších spoluvůrců a nositelů české státnosti ještě mohou svému národu a své vlasti za všech poměrů platně posloužiti, chceme se vždy a za všech okolností hlásiti k českému národu.*²⁵

Heydrich vytyčil jako hlavní úkol Bodenamtu cíle osídlovací. Mělo dojít k rozrušení jednotného etnického celku českého národa násilným vytvořením německých jazykových ostrovů v nejhustěji zalidněných částech Protektorátu a tím i ke zlomení odporu českého lidu.²⁶ Po svém nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora nezapomněl Heydrich ani na svou starší myšlenku zabavování zemědělských majetků velkým pozemkovým vlastníkům, tedy především příslušníkům šlechty. Jeho zvláštním rozhodnutím ze začátku roku 1942 přešly pod vnučenou zprávu zeměděl-

21 Blíže HOŘEJŠ, Miloš – STOLLEOVÁ, Barbora: Hospodářský nacionalismus v českých zemích v letech 1938–1945. In: KUBŮ, Eduard – JANČÍK, Drahomír (eds.): *Nacionalismus zvaný hospodářský. Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859–1945)*. Dokořán, Praha 2011, s. 503–587.

22 NOVOTNÝ, Gustav: Konfiskace a uvalování vnučených správ na pozemkový majetek velkostatků v českých zemích v době nesvobody 1938–1945. In: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.): *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17. a 18. 4. 1996. Studie Slováckého muzea 1*. Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Uherské Hradiště 1996, s. 52; ŠISLER, Stanislav: Německá kolonizace českých zemí v letech 1941–1942. *Český lid*, 1984, roč. 71, č. 4, s. 216–223.

23 Blíže HOŘEJŠ, Miloš: *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, s. 177–199.

24 Svůj podpis přiložil i nejmladší z bratrů Czerninů Jan Nepomuk (1915–1967). Podepsáni byli i příbuzný z jindřichohradecké linie rodu Edmund Czernin a Janem Pálffym byl v zastoupení podepsán Dr. František Josef Czernin. AKPR, f. D-důležité, Šlechta, k. 168, sign. D 3038/4, inv. č. 1124.

25 Tamtéž, kopie Prohlášení české šlechty ze září 1939.

26 Blíže HOŘEJŠ, Miloš: *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, s. 177–199.



Zámek v Dymokurech a Rudolf Děpold Czernin ve 30. letech 20. století. Po návratu z vězení začal vést spor o navrácení zabaveného majetku. Rodina zatím bydlela ve vile v obci. Spor mezi ním a státem se vlekl až do roku 1952, kdy mu byl majetek vrácen, a ještě týž den zestátněn... V roce 1964 s manželkou emigroval do Rakouska, kde v roce 1984 zemřel. Foto: archiv autora a rodinný archiv Czerninů Dymokury

ské a lesnické podniky několika rodin české šlechty, jejichž příslušníci stáli za „Prohlášením členů starých rodů vzhledem k nedotknutelnosti území českého státu“ ze dne 17. září 1938. To postihlo rodinné majetky 28 příslušníků českých šlechtických rodů.²⁷

Pro svou angažovanost ve všech deklaracích neunikl postihu hned v první vlně ani Rudolf Děpold Czernin. Na jeho zemědělský majetek, průmyslové podniky i na zámek byla již 19. února 1942 uvalena nucená správa. Stejně jako u řady dalších šlechtických majetků zde bylo využito prvorepublikových a druhorepublikových zákonů doplněných říšskými zákony implementovanými do protektorátní legislativy. Pro uvalení nucené správy na takovéto podniky bylo nutné

dobrozdání zemědělského úředníka příslušného oberlandrátu a později okresního hejtmana.

Na Czerninovy majetky byl jako nucený správce dosazen Němec Rudolf Hölzl.²⁸ Czerninovi byly odebrány samozásobitelské přiděly a vydány pouze obyčejné potravinové lístky, z příjmů velkostatku mu byla vyměřena malá gáže pro něj a rodinu. Proti této zvůli podal Rudolf Děpold v dubnu 1942 po konzultaci se Svazem velkostatkářů prostřednictvím berlínských advokátů Dr. Magersteina, Dr. Bönickeho a Dr. Zarnacka protest k soudu.²⁹ O protiprávnosti aktu byl ujišťován i kapitánem Schutzpolizei Rinnebachem³⁰, stejně jako chlumeckým Z. R. Kinským. Dr. Bönicke mluvil ve věci uvalení nucené správy i s vedoucím

hlavní kanceláře NSDAP Martinem Bormannem. V červenci Czerninovi blíže nespecifikovaný kníže Lobkowicz či Dr. Magerstein napsal, že Dr. Zarnack byl státním sekretářem upozorněn, ať dá od této věci ruce pryč. Tyto zprávy samozřejmě Czernina nijak nenadchly, takže se rozhodl opatřit si pro hájení své věci větší finanční obnos. Nakonec byly ovšem finanční nároky na soudní palmáře větší, než si mohl dovolit.³¹ Rudolf Děpold měl tehdy údajně prohlásit, že ustupuje násilí, avšak protestuje proti konfiskaci jmění.³²

Bilanci celkové pozemkové újmy signatářů deklarací předložil dne 20. července 1945 ministru zahraničí Janu Masarykovi Dr. Jan Lobkowicz, majitel velkostatku Drahenice. Z do-

²⁷ Tamtéž, s. 186–190.

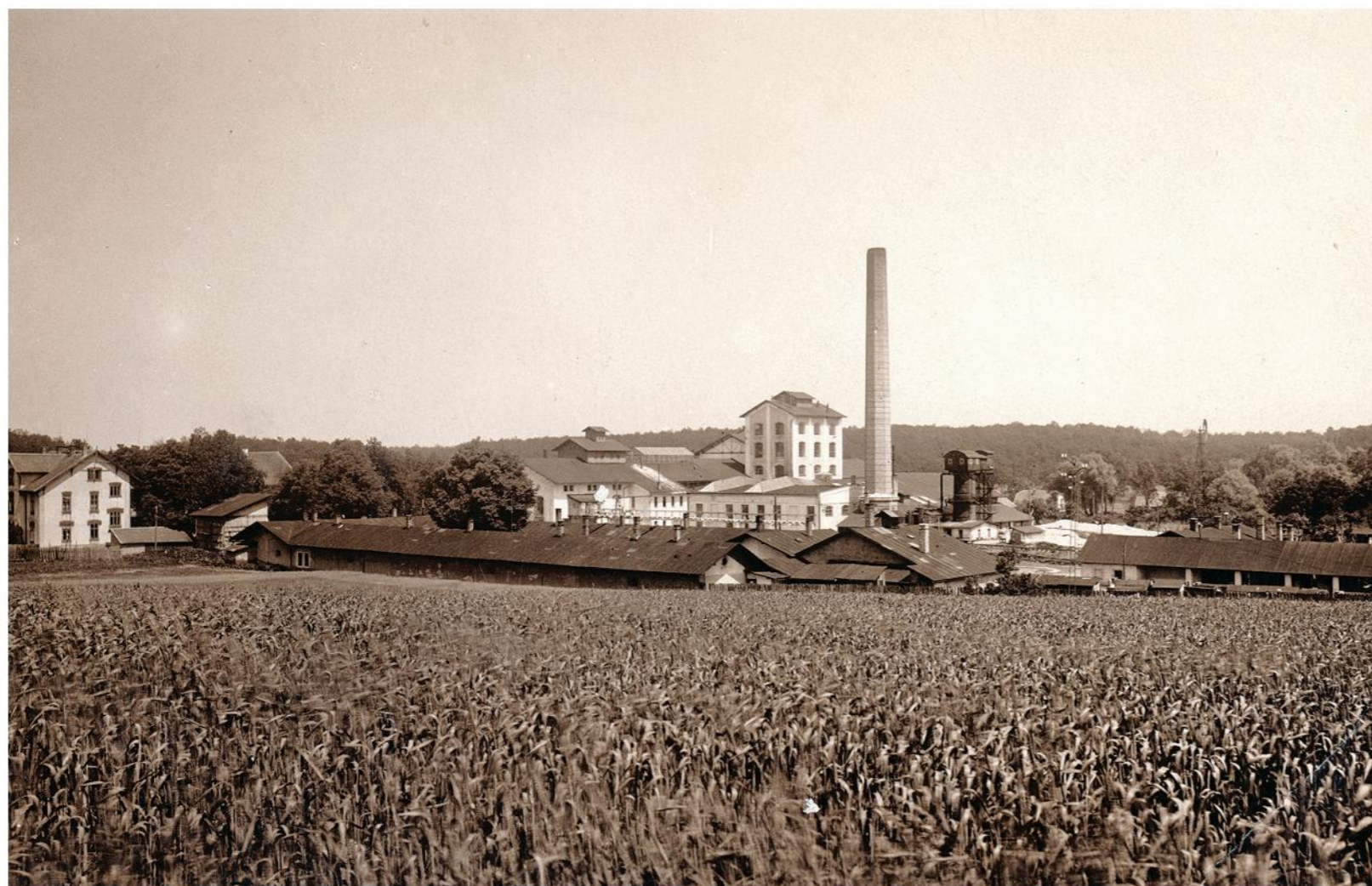
²⁸ Po válce byl vyšetřován jako válečný zločinec.

²⁹ Dr. Wolfgang Zarnack zastupoval ve věci nucené správy i Zdenka Radslava Kinského a jeho příbuzného Františka Kinského z Kostelce nad Orlicí. NA, f. Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě, k. 81, sign. 109-4, s. 1337. Czernin ve své výpovědi uvedl, že se se Zarnackem setkal v Praze dvakrát. Pamatoval si, že měl v klopě zlatý stranický odznak NSDAP, a od Dr. Bönickeho věděl, že má v Berlíně velmi dobré postavení. NA, f. AMV 110, sign. 110-11-102, Zpráva Krim. kom. Fuchse z 28. září 1943.

³⁰ S Rinnebachem bylo na základě toho vedeno nacistickými úřady správní řízení. Bližší údaje o tomto případě nejsou známy. Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti 1945–1948 (305), sign. 305-510-6. Prezidentu Háchovi předal Jan Lobkowicz 9. října 1942 písemnost, v níž ho čeští šlechtici žádali o zákrok ve věci nucených správ na velkostatkách postižených českých šlechticů. V dokumentu je



Czerninovské podniky v Dymokurech, 30. léta 20. století

Foto: rodinný archiv Czerninů Dymokury

kumentu vyplývá, že celkově česká šlechta přišla o 104 060 ha své půdy. Za velkostatky zabavené ve prospěch třetí říše se majitelé nedočkali žádné finanční náhrady. Z majetků, na něž byla uvalena vnucená správa, dostávali v některých případech různě vysoké apanáže, někteří však vůbec nic, a většinou z nich byli vystěhováni.³³

Úleva pro šlechtické držitele majetků nenastala ani po Heydrichově smrti. Nacisté pokračovali v germanizaci českých zemí s neutuchající intenzitou. Tvrdé represe se tentokrát nevyhnuly ani zemské šlechtě hlásící se k německé národnosti. Šlechta bez rozdílu, zda česká, či německá, neměla po vítězné válce hrát na území býva-

lých českých zemí žádnou významnou roli.

Uvalením vnucené správy na dymokurský velkostatek nestandardní kroky neskončily. Vnucený správce Hölzl majetek prodal Protektorátu Čechy a Morava, respektive náhradovému fondu nacisty ovládaného Bodenamtu. Aby se Rudolf Děpold Czernin nemohl nadále bránit, dne 11. srpna 1943 ho zatklo Gestapo za poslech zahraničního rozhlasu. O průběhu tohoto účelového vyšetřování si přál být informován sám K. H. Frank. Spolu s Czerninem byli vyšetřováni a následně odsouzeni hrabě František Kinský, majitel zámku a velkostatku Kostelec nad Orlicí, a Karel (Charles) princ Rohan, majitel velkostatku Choustník.³⁴ Rudolf Děpold si trest po více než tři roky odpykával ve věznicích v Kolíně, v Praze na Pankráci, v Terezíně a v táboře Golnow u Štětína.³⁵ Z Bodenamtu putoval velkostatek a zámek do správy organizačně spřízněného Rasse- und Siedlungshauptamtu (RuSHA, Hlavní rasový a osídlovací úřad),³⁶ který ho do konce války stačil využít jen jako sklad materiálu ohroženého v Berlíně bombardováním.³⁷

zmínka i o zákroku nacistů na velkostatku Dymokury: *Majetek hraběte Rudolfa Czernina byl prodán vnuceným správcem v cestě nadřízeného úřadu Protektorátu Čechy a Morava – Entschädigungsfond spolu se samostatnými průmyslovými závody, cukrovarem, pivovarem, cihelnou a mlékárnou, ač tyto závody do kompetence ministerstva zemědělství a lesnictví nespádají. Při tom kupní cena vůbec určena nebyla a má teprve budoucně dojít k ocenění taxační komisí jmenovanou panem Říšským protektorem.* AKPR, f. D-důležité, Šlechta, k. 260, sign. D 10429/47, inv. č. 1505, Záznam ze dne 10. října 1942, č. j. A 3999/42. Dopad ovšem tato intervence neměla v praxi žádný.

33 Blíže HOŘEJŠ, Miloš: *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, s. 189. Podle memoranda Svazu velkostatkářů z července 1942 byla vnucená správa na majetky české šlechty uvalována ve třech vlnách. V první vlně se ocitly majetky chlumecké větve Kinských a Colloredo-Mannfeldů o celkové výměře 38 354 ha, ve druhé pak majetky dalších třinácti českých šlechtických rodů o celkové výměře 32 927 ha. V létě roku 1942 následovala vlna třetí, zahrnující pětici šlechtických rodů hospodařících na celkové rozloze 9121 ha. Úhrnem tedy 80 402 ha. Mezi postiženými šlechtici byli i ti, kteří na prohlášení ze září 1938 neměli účast, a dá se to tedy interpretovat jako pomsta za podpis jejich otců. Byl to nezletilý hrabě Krištof Kolowrat, nezletilý princ Otakar Lobkowicz, Josef svob. pán Hrubý-Gelenj, hrabě Jaroslav Sternberg, princezna Františka z Lobkowicz, Alfons hrabě Mensdorff-Pouilly, Hyacint princ Lobkowicz, rodina šlechticů z Doubků a František hrabě Dobrzenský. NA, f. AMV 45, sign. 45-1-40, Memorandum Svazu velkostatkářů z července 1942.

34 Prošetřování byli i hrabě Leopold Sternberg, majitel velkostatků a zámků Častolovice a Zásmuky, švagr Rudolfa Děpolda Czernina hrabě Hugo Strachwitz a baron Charles Parisch. NA, f. AMV 110, sign. 110-11-102, Zpráva pražského Gestapa z 28. září 1943 adresovaná K. H. Frankovi.

35 Nepomohly ani přímluvy příbuzného, maďarského generálního konzula von Spanyi. Otec Czerninovy ženy hrabě von Wenckheim byl navíc přítelem von Neuratha. Tamtéž.

36 Hlavní rasový a osídlovací úřad SS měl svou služebnu v Praze již od března 1939. Hlavní služebna (Aussenstelle Böhmen und Mähren) sídlila v Praze na Lažnovského (dnes Podolské) nábřeží č. p. 60. Podle dobového telefonního seznamu měla 292 zaměstnanců. Šéfem pražského úřadu byl SS-Obersturmbannführer Walter Dongus. Úřadoval zde i Standartenführer Beehren, který řídil správu úřadu



Šéf kolínského a benešovské úřadovny Gestapa Paul Feustel v uniformě SS Foto: ABS

Rodina Rudolfa Děpolda Czernina byla mezitím vystěhována z dymokurského zámku na zámek jeho bratra Humprechta v Hlušicích, který tam ovšem tehdy již nežil. V červnu roku 1942 se stal obětí konspirační akce kolínského Gestapa, která vyústila v jeho zatčení a následné odsouzení k trestu smrti.

Konstrukce akce vedené nacisty proti Humprechtu Czerninovi byl oproti případu Rudolfa Děpolda složitější

a ve svých důsledcích i tragičtější. Pro jeho pochopení je třeba se seznámit s klíčovými aktéry této kauzy. Prvním z nich byl Paul Feustel, v osudné době šéf kolínského Gestapa,³⁸ který byl za dosažené „úspěchy“ v dubnu 1944 pověřen vedením služebny v Benešově u Prahy a navíc byl v prosinci 1944 odvelen do Chrudimi, kde od poloviny měsíce fungovalo protipartyzánské Sonderkommando. Funkci v Benešově však vykonával dál, a to až do 7. května 1945.³⁹

Feustel, narozený 30. července 1899 v Lengenfeldu (Voigtland, Německo), byl původním povoláním obchodník. Později se stal příslušníkem zemské policie v Drážďanech, od roku 1934 byl už pracovníkem politického oddělení drážďanského policejního prezidia. Po dvou letech služby přešel v roce 1936 ke Gestapu a v roce 1937 vstoupil do NSDAP. Byl to skutečně „schopný“ a výkonný úředník, o čemž svědčí i jeho působení v Kolíně. Vyvinul v této funkci značnou aktivitu, což se projevilo zejména v období „heydrichiády“. V červnu 1942 bylo na návrh kolínského Gestapa zastřeleno více osob z Kolína, Nymburka, Poděbrad a Čáslavi, mezi nimi devět představitelů české inteligence.

U Gestapa měl Feustel hodnost kriminálního komisaře, jako příslušník

SS hodnost SS-Hauptsturmführer. Dne 6. května 1945 opustil Kolín a odjel do Hofu v Bavorsku. Podle výpovědi jeho řidiče měl v úmyslu dostat se ke své rodině někde ve Voigtlandu.⁴⁰ V Hofu se převlékl do uniformy prostého vojáka. Utekl s doklady obchodního zaměstnance kolínského rafinerie minerálních olejů a později se opět uchytil jako obchodník.⁴¹

Druhou osobou, která sehrála neblahou roli v případě zatčení Humprechta Czernina, byl Ing. František Dvořák, narozený 10. prosince 1912 v Přemyšlení. Vystudoval Vysokou školu lesního inženýrství v Praze. Začátkem čtyřicátých let působil jako lesní inženýr na velkostatku hraběte Sternberga v Zásnuckách u Kolína. Protože na zasnuckém velkostatku nebylo systemizované místo pro případně ženatého lesního úředníka a tomu odpovídající bytové podmínky, přešel od 1. ledna 1942 do služeb hraběte Czernina na velkostatek Hlušice u Nového Bydžova. Zde vykonával funkci samostatného lesního hospodáře a lesního geometra a měl celkem čtyři podřízené hajné. Jeho hlavním úkolem bylo zajišťovat lesní provoz, tedy těžbu dřeva, zalesňování, ochranu lesa a myslivost. Po svém nástupu byl přechodně ubytován v Czerninově zámečku v Hlušicích,

a pořádkovou policii a podléhal mu i dozor nad transportem materiálu RuSHA do Dymokur v srpnu 1943. ABS, f. 325, sign. 325-17-1, Rasový úřad v Dymokurech, nedatováno.

37 První transportní vlak vyjel z Berlína 19. srpna 1943. Dne 21. srpna v 10 hodin dopoledne zastavil na nádraží v Dymokurech. Velitel transportu dostal z velkostatku na vykládku dva nákladní automobily a traktor s vlekm. Napřed se vykládaly vagony se zařízením osídlovacího úřadu, odpoledne přišlo na řadu zboží hlavního oddělení pro zásobování, patřícího patrně k Organizačnímu a správnímu podúřadu. Odvoz zboží do zámku skončil v 19.20. Poslední transport, tentokrát opačným směrem a po Labi, se uskutečnil v dubnu 1945 a skončil v Ústí nad Labem. Dál už nemohl. K severu odjela jen spojka se žádostí o pomoc. Do cíle však nedojela. Náklad byl tedy vyložen a uložen někde poblíž města. Na místě v Dymokurech zůstalo další zboží, které pak zajistil revoluční národní výbor. Zbyl tam i vagon dětských hraček. Tamtéž.

38 Obvody působnosti služeb Gestapa a jednotlivých oberlandrátů se shodovaly. Na vytvoření jejich obvodů, tj. civilní správy, Heydrich reagoval tím, že 5. května 1939 vydal výnos o organizaci tajné státní policie (Gestapa) v Protektorátu. Během května a června byl v českých zemích vytvořen normální policejní aparát. Na místě původních poboček vznikly od léta do září 1939 normální pobočky Gestapa, zvané od září (kromě Prahy a Brna) venkovní služebny Gestapa (Aussendienststelle). Blíže JELÍNEK, Zdeněk: Nacistická okupační správa na Kolínsku v letech 1939–1945. In: POSPÍŠILOVÁ, Alena (ed.): *Práce muzea v Kolíně*, sv. 3. Regionální muzeum Kolín, Kolín 1984, s. 199–227, konkrétně s. 209.

39 V této funkci měl potírat partyzánské hnutí ve východních Čechách, zejména v Železných horách a na Českomoravské vrchovině. Tamtéž, s. 214.

40 ABS, f. 325, sign. 325-69-3, č. j. 398/66-K, 19. září 1966, Pamětní spis v trestní věci obviněného Paula Feustela 1966.

41 Tamtéž, sign. 325-121-1, č. j. VS-0096/230-70, Paul Feustel, zpráva, 5. 12. 1970.



Humprecht Ottokar Czernin začátkem 30. let 20. století a jeho zámek Hlušice v současnosti Foto: archiv Czerninů Dymokury a archiv autora

kde měl jako dosud svobodný k dispozici jednu místnost.⁴² Kancelář měl naproti zámku ve dvoře.

Od Dvořákova příchodu do Hlušic se začíná odvíjet příběh, na jehož konci byla smrt Humprechta Czernina. Dvořák při pozdějších výsleších tvrdil, že s hrabětem vycházel poměrně dobře: *...pravděpodobně měl ke mně důvěru, avšak nevím, z čeho vypěrala. Snad z toho, že jsme byli přibližně stejně staří. Já jsem se snažil na tomto hospodářství plnit úkoly co nejlépe a mám dojem, že z tohoto důvodu také hrabě Czernín za mnou přicházel i se soukromými záležitostmi.*⁴³ Příběh, který byl nakonec uznán jako věrohodný u Mimořádného lidového soudu v Kutné Hoře v letech 1945–1948, se liší od toho, který pomohly složit výpovědi v rámci obnoveného trestního řízení v roce 1973. Nicméně vyslechněme si Dvořákovu verzi, jíž se hájil po válce i později v obnoveném řízení. Z toho pochází její zápis: *Zhruba koncem dubna 1942 bez přítomnosti dalších osob obdržel*

jsem v mém bytě na zámečku hraběte Czernína jednu pistoli, [...] starší typ, většího kalibru, kolem 9 mm ráže s tím, abych ji někde uschoval [...] byla bez nábojů. Důvody, proč mně tuto pistoli hrabě Czernín dával do úschovy, mně nesdělil a ani já sám jsem nevěděl, co s ní mám dělat. [...] Původně jsem chtěl tuto zbraň někde uschovat v lese, [...] ale nikdy jsem nebyl rozhodnut. [...] zbraň zůstala v mém bytě až do stanného práva v květnu a červnu 1942. V této době mně bylo již jasné, že v případě, kdyby tato zbraň, o které jsem předpokládal, že je nehlášená, byla u mne nalezena, že by mě stihl trest před stanným soudem, tj. trest smrti. Proto jsem uvažoval, jak se této zbraně „zbavit“ [...] V této souvislosti jsem se asi 8. června 1942 při nějakém jednání s hajným Novákem z Oseka, který mně podléhal služebně, dohodl [...] co s touto zbraní mám udělat. Dohodli jsme se, že druhý den tuto zbraň uschováme na půdě myslivny v Oseku, kde jsem měl později bydlet. Na druhý den, [...] 9. června 1942 jsem tuto zbraň

dal do aktovky s tím, že pojedou do Oseku, kde s hajným Novákem úkryt této pistole uskutečníme. Věc se však zkomplikovala tím, že tohoto dne do mé kanceláře přišlo [...] několik zájemců o dřevo, s kterými jsem musel věci projednat. Jedním z nich byl nějaký kolář, na jehož jméno si nevzpomínám [...]. S tímto [...] jsme oba pak odjeli přes obec Hlušičky (na kolech) do jižního cípu lesního masivu, kde se nacházelo dřevo, o které měl jmenovaný zájem. [...] V této době však jsem ve své aktovce měl mimo různých písemností a svačiny též ukrytou výše uvedenou pistoli a měl jsem jít, jak jsem původně byl smluven s Novákem, ji ukrýt. Hajný Novák tohoto dne pracoval se skupinou lesních dělníků nedaleko místa, kde jsem já prováděl výběr s uvedeným kolářem. Mezi 10.00 až 11.00 hod. jsem zpozoroval společně s kolářem, že po vedlejší cestě – silnici jedou auta s Němci, jak jsem později zjistil, jednalo se o Schutzpolicii. Současně ve směru příjezdu těchto aut, byly asi dvě, k nám přicházela dvoučlenné hlídka těchto Němců, která

⁴² Pro případ, že by se oženil, mu byl dán k dispozici byt v myslivně na okraji obce Osek.

⁴³ V jiné své výpovědi z roku 1973 k tomuto uvedl: *Takovéto rozhovory nebyly nijak odděleny, ale zpravidla [...] se týkaly jeho zájmu o lesnictví a vůbec lesní hospodářství, což jsem mu z hlediska odborného vysvětloval. Ze soukromých věcí si někdy postěžoval nebo měl nějaké připomínky ke svým příbuzným, nikdy však nehovořil [...] o věcech svého rodinného života. Z těchto rozhovorů jsem poznal, že má zájem o přírodu, a v tomto duchu se převážně naše rozhovory nesly. Předpokládám tedy, že takovéto rozhovory nás sblíží (sic) natolik, že ke mně měl důvěru... ABS, f. 325, sign. 325-113-1, Vyhodnocení, 26. dubna 1973, s. 3.*

mne a uvedeného koláře legitimovala a po zjištění totožnosti i prohlídce mé aktovky se chtěla vzdát. Mezitím do tohoto kritického místa přišel, nevím z jakých důvodů, hajný Novák. Současně německá auta v tomto prostoru zastavila a došlo k dalšímu našemu zjišťování totožnosti, při kterém bylo zjištěno, že mám ve své aktovce, upevněné na kole, též jednu pistoli.⁴⁴

Na základě tohoto nálezu byl Dvořák společně s hajným Novákem odvezen do Hlušic, kde Gestapo provádělo prohlídku zámku. Odtud ho odvezli na radnici do Nového Bydžova. Tady měl být podroben prvnímu výslechu za použití násilí: *...gestapák Horn z kolínského gestapa [...] a ještě druhý mne týrali asi jednu hodinu a žádali, abych jim sdělil původ této zbraně, kde mám další zbraně, zda jsem souhlasil s atentátem na Heydricha apod. Pod tímto nátlakem jsem doznal, že uvedenou pistoli jsem obdržel do úschovy od hraběte Czernína. Nato mne přestali mlátit a odvezli mne zpět do Hlušic, kde jsem setrval a [byl] hlídán řidičem [...]. Potom naložili mne i Nováka, který byl rovněž střežen Němci, do auta a společně s Hornem jsme byli odvezeni do kolínské úřadovny gestapa.⁴⁵*

V Kolíně na Gestapu byl podle své výpovědi opět několikrát vyslýchán, znovu padaly otázky ohledně zbraní a schvalování atentátu na Heydricha. Jak Dvořák uvedl: *Při těchto výsleších bylo se mnou jednáno poměrně slušně. Na kolínské služebně byl zřejmě 20. června konfrontován s Humprechtem Czerninem, kterého zadrželi v Novém Bydžově v podvečer 9. června, když vystupoval z vlaku při návratu z Prahy, a poté přivezli do Kolína.*

Czernin nevěděl, co se u něj doma během jeho nepřítomnosti odehrálo. Gestapo mu sdělilo, že u něj byl nalezen revolver. Czernin si sice nedokázal vysvětlit, jak by se zbraň mohla do zámku dostat, ale snad z obavy, aby neohrozil někoho ze svých blízkých, první večer při výslechu řekl, *že revolver by snad mohl patřit jemu. Druhý den ráno to však odvolal a snažil se vysvětlit, že mu revolver nepatří. Od té doby zůstal u této výpovědi.⁴⁶*

Dne 30. června 1942 po poledni byli oba zadrženi odvezeni do pražského Petschkova paláce. Tam proběhl stanný soud za předsednictví SS-Standartenführera Dr. Hanse-Ulricha Geschkeho, přísedícím byl vládní rada Dr. Josef Witiska, zástupcem obžaloby kriminální komisař Paul Feustel.

Humprecht Ottokar hrabě Czernin a František Dvořák byli odsouzeni podle § 3 odst. 2 nařízení říšského protektora Čech a Moravy z 27. září 1941 ve spojení s výnosem říšského protektora z 27. května 1942 o vyhlášení civilního výjimečného stavu pro neoprávněné vlastnění zbraně k trestu smrti. Majetek Humprechta Czernina byl zkonfiskován ve prospěch Říše.

Oba odsouzení na místě požádali o milost, kterou jim ještě týž den K. H. Frank udělil. Czerninovi trest změnili na doživotí. Odpykával si ho do 15. září 1944 ve věznici v Brandenburgu an der Havel. Dvořáka čekal jiný osud. Udělení milosti bylo podmíněno tím, že bude odevzdán do rukou Gestapa. Po dvou až třech týdnech ve věznici na Borech na něj, údajně aby nebyl tak „bujný“, byla uvalena ochranná vazba a putoval do terezínské Malé pevnosti. Již v září 1942 jeho otec vypravoval,

že se synovi daří velmi dobře, že ještě před Vánoci bude určitě propuštěn.⁴⁷ Otec Dvořákovy snoubenky se ze Zásnuk znal s bývalým četníkem, nyní tlumočnickem na Gestapu Wittingerem, a od něj dostával o potenciálním zeti zprávy. Dvořákův švagr si na tuto událost vzpomněl i ve výpovědi z roku 1974: ...pamatuji se velmi přesně, když se otec z této návštěvy gestapa vrátil, že mě říkal, že mu Wittinger sdělil, že se jedná o těžký případ, ale že nemusí mít nějaké velké starosti, že se Dvořák brzy vrátí a že bude jako koroptvička. Dne 4. prosince 1942 byl skutečně z Terezína propuštěn.

Humprechtu Czerninovi se takového přístupu nedostalo. Jeho rodina se pokusila intervenovat v jeho prospěch za pomoci svých německých příbuzných, konkrétně Marie Sophie hraběnky Schaffgotsch-Donnersmark, rozené von Henckel (1896–1972).⁴⁸ Z její iniciativy bankéř Theusnar v červenci 1943 napsal dopis svému známému, říšskému ministru a šéfovi říšské policie Hansi Lammersovi. Theusnar se ho ptal, zda by případ i přes příklon české šlechty k dřívější československé vládě přeci jen nebyl vhodný k omilostnění. Z vězení se Humprecht Czernin nakonec dostal jinou cestou. Z Brandenburgu byl 15. září 1944 již těžce nemocen tuberkulózou převezen do plicního sanatoria na Pleši. Na nádraží v Praze ho za asistence rodiny a bývalého služebnictva z Hlušic přeložili na nosítkách do sanitky. Žena Ida ho odtud provázela do sanatoria, kde ovšem za čtyři dny zemřel. V příjmové knize pacientů je záznam o „dezolátním“ zdravotním stavu⁴⁹ poměrně mladého hraběte.⁵⁰

44 Tamtéž, s. 5–12. Z citací není jasné, zda se jednalo o pistoli nebo revolver, oba výrazy se střídají.

45 Tamtéž, s. 75–76.

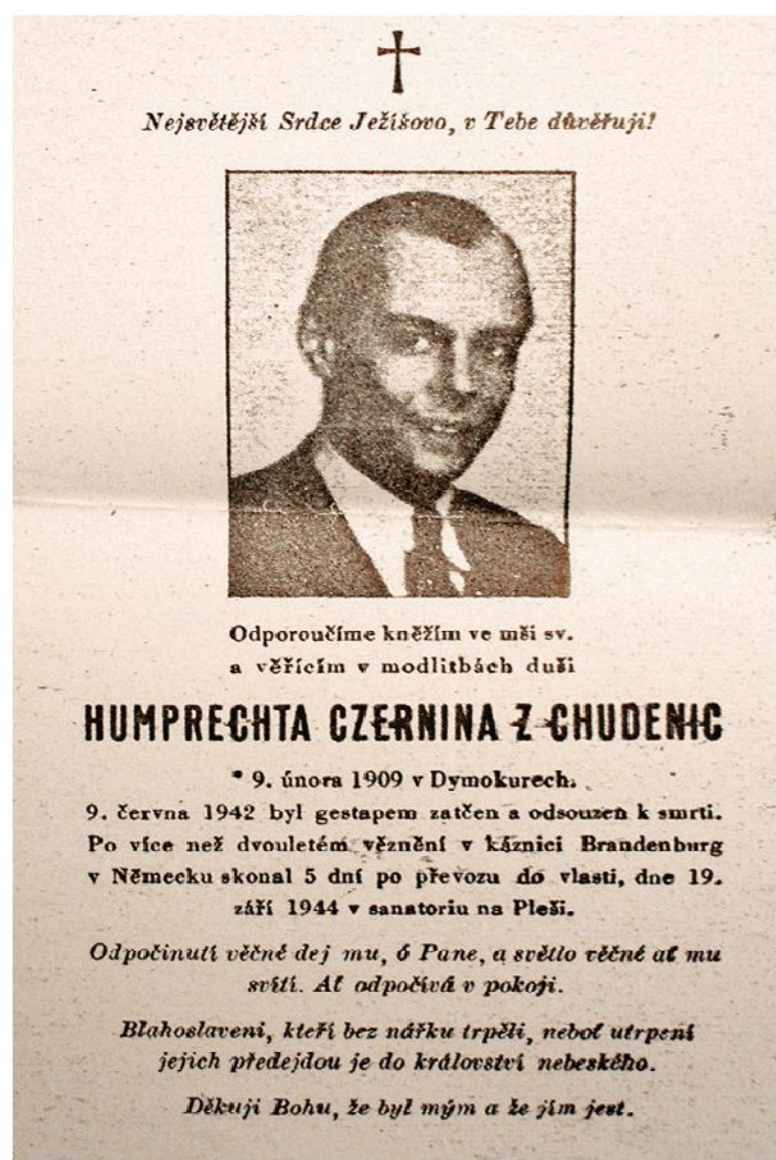
46 Tamtéž, s. 16–17.

47 Tamtéž, s. 35.

48 Maminka Marie Sophie – Wilhelmina (1869–1943) pocházela z kostelecké větve rodu Kinských. Ostatně Marie Sophie se v Kostelci nad Orlicí v roce 1896 i narodila. Její prababička Marie (1806–1872) pocházela z rodu Czerninů z Chudenic.

49 Do lékařské zprávy bylo zaznamenáno, že pobýval dva roky v nevhodných podmínkách. V dětství měl prodělat plicní chorobu. Problémy trvaly přes 14 dní. *Byl přivezen v horečném stavu. Má krátký dech, k večeru horečky, poslední dny dráždivý kašel...* ABS, f. 325, sign. 325-113-1, Vyhodnocení, 26. dubna 1973, s. 21.

50 Mezi rodinnými příslušníky kolovalo tvrzení, že ho vězňitelé záměrně nakazili TBC. Tamtéž.



Úmrtní oznámení Humprechta Czernina vytištěné rodinou po skončení války Foto: ABS

Dvořák se po propuštění z Terezína hlásil na kolínském Gestapu, kde ho přijal šéf úřadovny Feustel.⁵¹ Po návratu do Zásbuk byl asi tři měsíce ve stavu nemocných – údajně se léčil z následků věznění, konkrétně z některých chorob získaných v Terezíně. To trvalo do jara 1943.

Po propuštění se na jeden den vrátil i do Hlušic, ovšem německý správce Bauer mu kvůli jeho propojení s bývalým majitelem odmítl dát práci. Dvořák vystřídal několik zaměstnání ve správě statků zabavených Bodenamtem a posléze se dostal do Ratboře, patřící původně židovské rodině Mandelíků, kterou spravoval vnučený správce Werner Würfel. Zůstal tam až do listopadu 1943, kdy

byl na základě přípisu od Bodenamtu přesunut do polesí Vilémov, což byl vyvlastněný majetek dalšího šlechtice, Rajského z Dubnice. Jeho přímým nadřízeným byl německý vnučený správce Ernst Seibt a nejvyšším nadřízeným Vincenc Röder, který měl sídlo na zásmuckém zámku, jenž původně patřil Sternbergům. Zde pracoval až do poloviny dubna 1945, kdy odešel zpět do Zásbuk. I poslední Dvořákem vykonávaná práce ve Vilémově je spojená s aktivitami Gestapa, jež vedly k likvidaci štábu partyzánské skupiny majora Fomina.⁵²

Dvořákova činnost za války neušla po osvobození pozornosti vyšetřovacími orgány. Půl roku byl vězněn pro podezření ze spolupráce s Gestapem a vyhrožování československým občanům. V letech 1945–1948 bylo proti němu vedeno trestní řízení u Mimořádného lidového soudu (MLS) v Kutné Hoře. Pro nedostatek důkazů byl však obvinění zproštěn. Záležitost s likvidací Czernina byla postavena tak, jako kdyby Dvořák byl sám obětí a jen šťastnou náhodou nebyl popraven.⁵³ V roce 1946 se Dvořák odstěhoval s rodinou do obce Královice, kde pracoval v lesnictví, a to až do roku 1956, kdy se vrátil zpět do Zásbuk. Zde ho 15. ledna 1974 zastihlo předvolání k obnovenému řízení pro obvinění z trestného činu pomoci při pokusu trestného činu vraždy.

Po zřízení československé vládní komise pro stíhání válečných zločinců v březnu 1965 začalo opětovné vyšetřování činnosti pražského, pardubického, benešovského i kolínského Gestapa. Stíhání bývalých kolínských příslušníků Gestapa začalo v únoru

1968. O tři roky později byl v NDR vypátrán a zadržen i Paul Feustel. V listopadu 1972 bylo zahájeno soudní řízení. Feustel byl ze svých zločinů usvědčen a 11. prosince 1972 odsouzen Městským soudem pro Velký Berlín k trestu smrti.⁵⁴

Výpovědi Feustela vedly i k zadržení Františka Dvořáka. K vyšetřování byla opět přibrána i zpráva dalšího z kolínských gestapáků Horna, která usvědčovala Dvořáka z kolaborace již v roce 1946, k níž ale nakonec nebylo přihlédnuto. Výpovědi svědčící ve prospěch Dvořákovy spolupráce s Gestapem učinili další svědci z řad jeho tehdejších spolupracovníků i rodinných příslušníků.

Jak se tedy mohly s největší pravděpodobností odvíjet události vedoucí k zatčení a odsouzení Humprechta Czernina? Podle výpovědi Feustela i podle dalších písemných materiálů se během vyšetřování v roce 1974 potvrdilo, že nacisté měli zájem o majetek rodiny Czerninů. V květnu 1942 Feustel dostal od velitele pražského Gestapa Geschkeho pokyn nějakým způsobem zařídit, aby Czernin z Hlušic stanul před stanným soudem. Feustel k tomu uvedl: *Vzpomínám si, že mě asi uprostřed června 1942 zavolal tehdejší vedoucí velitelství gestapa Praha Dr. Geschke do Kolína a nařídil mi, aby mně do té doby neznámý hrabě Czernín byl postaven před stanný soud Praha. Na moji námitku, že nemám proti hraběti žádné přitěžující materiály, mně Geschke odpověděl, že věc velmi spěchá, a když žádné materiály nemáme, tak si musíme něco vymyslet. V každém případě musí být Czernín v nejkratší době odstraněn. Z tohoto pokynu Geschkeho bylo patrné,*

51 *Ptal se mě [Feustel] jak jsem se měl v Terezíně, načež jsem mu odpověděl, že pokud jde o práci, v podstatě dobře, ovšem že tam bylo málo jídla. Po této rozmluvě, která se jiného netýkala, jsem byl odveden do další místnosti, kde byli dva gestapáci, u kterých jsem se hlásil, tak jako ještě vězeň. Tito [...] se mnou zavedli rozhovor asi v tom směru, že když jsem nyní propuštěn, že musím pomlčet o všech okolnostech, které se týkaly mého odsouzení a pobytu v Terezíně a při vyšetřování v Kolíně, dále že jim musím hlásit, kdybych se něco dozvěděl, že někdo proti říší dělá nějakou činnost, a že musím hlásit každou směnu svého zaměstnání a bydliště. Tamtéž, s. 108.*

52 Dvořák se měl podílet na odhalení místa jejího pobytu. Více o ní JELÍNEK, Zdeněk: *Nacistická okupační správa na Kolínsku v letech 1939–1945*, s. 199–227.

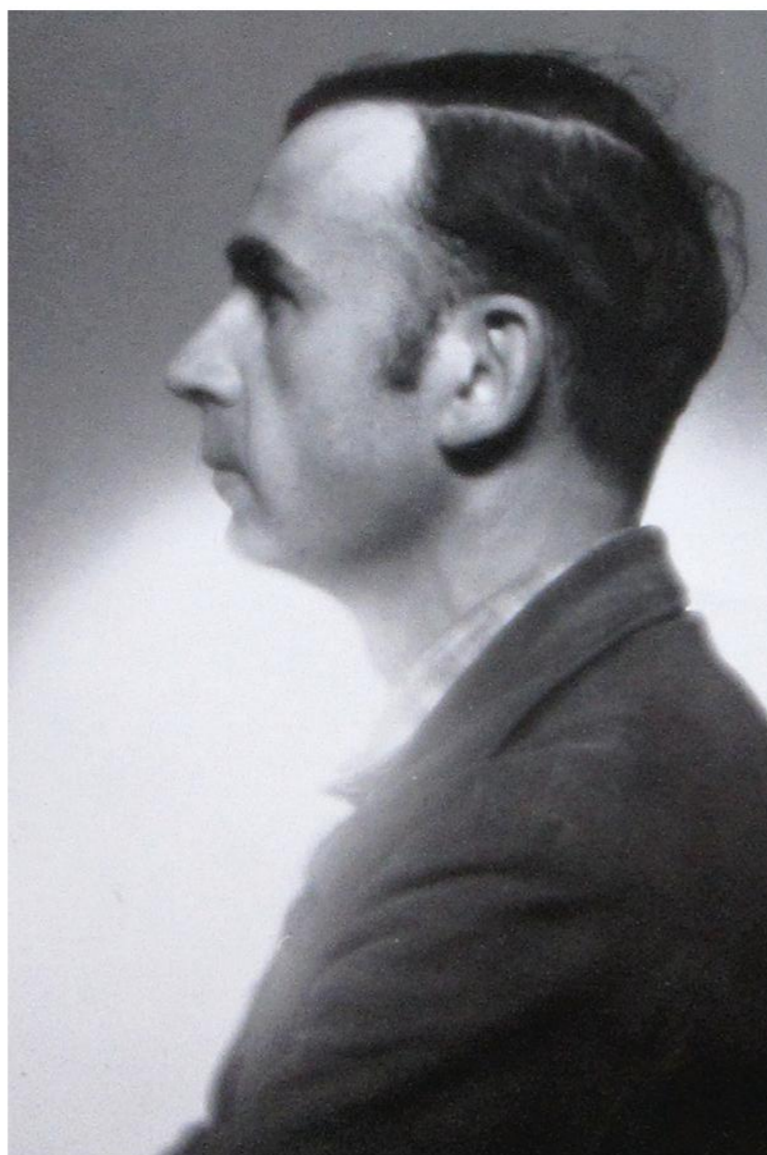
53 Spis MLS k osobě Františka Dvořáka se nedochoval a nebyl k dispozici ani při obnově vyšetřování. Údajně se měl ztratit při stěhování.

54 Podle dostupných údajů byl Paul Feustel popraven 8. května 1973. Viz *Liste von in der DDR hingerichteten Personen*, http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_in_der_DDR_hingerichteten_Personen (citováno k 6. 10. 2014).

že hrabě Czernín nemá být v Pardubicích zastřelen, ale že jeho zmizení má působit legálně a zákonně.⁵⁵

Jak uvedl Feustel v další své výpovědi, jeho podřízený Mayer přišel s tím, že na Czerninově velkostatku v Hlušičkách má svého spolupracovníka, který by se mohl do akce zapojit. Po vzájemné dohodě měl Dvořák dostat od Mayera pistoli, která pak u něj byla „nalezena“. Dvořák později podle instrukce i před stanným soudem potvrdil, že pistole patří hraběti Czerninovi a že ji měl předat do úschovy hajnému Novákovi z Oseka.

Komorník a řidič hraběte Humprechta Czernina Jaroslav Holý ve své výpovědi z roku 1973 vzpomínal: ...[9. června 1942] byla provedena prohlídka německými vojáky v zámečku za účelem hledání zbraní. [...] Viděl jsem určitou rozpačitost ze strany německých vojáků a jejich velitele, zda mají nebo nemají provádět prohlídku, a prakticky přecházeli z haly do haly, aniž by něco konkrétního hledali. Je opravdu velmi nepravděpodobné, že by se výjezd byl jen dvou nákladních vozů Schutzpolizei (jak o tom mluvil Dvořák) konal naslepo, bez jasně stanoveného cíle. Komorník Holý dále vypověděl: Asi kolem 9.00–10.00 hodiny dopoledne jsem viděl, že dva němečtí vojáci přivádějí od brány do haly zámečku lesního správce Dvořáka. V této době jsem se nacházel v přízemní hale a slyšel jsem tak jako dnes, že jeden z německých vojáků důstojníkovi podává hlášení, že někde v lese u Oseka zadrželi lesního Dvořáka a že měl u sebe nehlášenou pistoli. Na dotaz velícího důstojníka, kde Dvořák tuto pistoli sehnal, okamžitě Dvořák prohlásil, že pistole není jeho, že jde o majetek hraběte Humprechta Czernína a že mu ji předal za účelem úschovy. Tento rozhovor mezi Němci a Dvořákem



Konfident Gestapa František Dvořák (1912–?) na fotografii z října 1945 Foto: ABS

byl veden v německém jazyce, a protože i já německý jazyk dostatečně ovládám, jsem tomuto rozuměl.⁵⁶ Komorník tedy vyvracel Dvořákovu tvrzení, že Czernina jako majitele zadržené zbraně označil až po výslechu za použití násilí.

Pistoli nalezenou u Dvořáka neznal nejen Czerninův komorník, nepoznávala ji ani paní hraběnka, ani její komorná.⁵⁷ Ida Czerninová navíc ve věci nalezené pistole vůbec vyslychána nebyla, jak by bylo nanejvýš pravděpodobné v případě pravdivosti Dvořákovy výpovědi. O rozsudku se dozvěděla až začátkem července 1942, kdy byl již její manžel odsouzený.⁵⁸

Komorná ve své výpovědi rovněž zpochybnila důvěrný vztah hraběte k Dvořákovi: ...[my] ostatní spoluza-městnanci na zámečku jsme však k Dvořákovi zvláštní poměr neměli, pro jeho nadřazené a povýšenecké chování vůči

nám a jak se pamatuji, také i u Humprechta Czernína a jeho manželky Idy nebyl nijak v důvěrném vztahu, jednalo se o vztah pouze služební a toto vím přesně, protože já jsem přicházela do důvěrných vztahů především s Idou Czernínovou, která se mně svěřovala i s některými rodinnými a soukromými věcmi.⁵⁹

Další vývoj událostí je znám již z Dvořákovy výpovědi – stanný soud v Praze, omilostnění obou mužů, z nichž Dvořák je poslán ani ne na půl roku do Terezína, Czernin na doživotí do věznice v Brandenburgu. Důvody terezínského věznění popsal Feustel následovně: ...musel zmizet z dohledu pro okolí, totiž na tak dlouhou dobu, než se na věc Czernína již zapomene, přišel přechodně znovu do policejní věznice v Terezíně.⁶⁰ Podmínky sjednané pro Dvořáka celkově líčil jako velmi mírné. Ten k tomu ve své obhajobě uvedl: Nějaké výhody, jak je uvádí Feustel ve svých výpovědích, jsem v době svého pobytu v Terezíně neměl. Balíček jsem obdržel pouze jednou a to od svých rodičů a jenom jednou mi bylo umožněno napsat dopis, rovněž rodičům. Týrán nebo aby se mnou bylo surově zacházeno v Terezíně, to snad tvrdit nemohu, ale řadu „facek“ a ran holí jsem rovněž obdržel. Do nějaké politické činnosti, myšleno odbojové v organizacích vězňů, jsem se nezapojoval, neboť jsem o ničem nevěděl. [...] Během mého pobytu v Terezíně jsem vyslychán nebyl ani jsem nebyl navštíven nějakým gestapákem.⁶¹

Podle instrukcí z terezínské věznice se měl Dvořák hlásit na služebně Gestapa v místě bydliště. A průběh události zde opět svědčí v jeho neprospěch. Přijal ho totiž samotný šéf služebny Feustel, což potvrdili oba dva. Feustelova tehdejší sekretářka v roce 1974 vypověděla, že Feustel rozhodně nepřijímal každého z propuš-

55 ABS, f. 325, sign. 325-113-1, Vyhodnocení, 26. dubna 1973, s. 2.

56 Tamtéž.

57 Tamtéž.

58 Dvořákovu tvrzení, že Czernin před stanným soudem vypověděl, že zajištěná pistole je jeho manželky, je tudíž krajně nelogické.

59 ABS, f. 325, sign. 325-113-1, Vyhodnocení, 26. dubna 1973, s. 2.

60 V jiné z výpovědí uvedl: Dvořák potom šel na delší dobu z bezpečnostních důvodů do policejního vězení v Terezíně, kde byl více týdnů držen jako „Vorzugshäftling“ (vězeň s výhodami). Tamtéž.

61 Tamtéž.

těných, to nechával na svých mnoha podřízených, dělal to údajně jen ve výjimečných případech.⁶²

Práce, které Dvořák po propuštění získal, jsou nějakým způsobem provázány s Bodenamtem, pevně organizačně i personálně spjatým s orgány SS. Je tedy nepravděpodobné, že by po svém provinění získal zaměstnání u německých správních orgánů, když předpokladem pro výkon takové funkce byla trestní bezúhonnost a oddanost režimu. To, že si našel nové zaměstnání, vydával Dvořák za náhodu. Feustel však ve své výpovědi uvedl, že ho dostal na zásah Gestapa odměnou za podíl na zatčení a odsouzení hraběte Czernina.⁶³ Nechme opět promluvit Feustela: *Po jeho [Dvořákově] propuštění z policejního vězení nebylo delší čas třeba, aby pro nás pracoval. Přesto s ním v té době bylo udržováno spojení do té míry, jako že se s ním počítá. Potom byl Dvořák opět nasazen jako V-man.*⁶⁴

Dvořák se po likvidaci štábu partyzánské brigády Mistr Jan z Husí opět obrátil na Gestapo, tentokrát z obavy před pomstou partyzánů a zlobou místního obyvatelstva. Směl se proto v dubnu 1945 vrátit do Zásbuk. Jeho švagr, u kterého těsně před koncem války bydlel, uvedl v roce 1974 ve své výpovědi: *V této souvislosti se dobře pamatuji, že Dvořák projevil obavy o svoji osobu a přímo mi řekl, že by byl nejraději, kdyby mohl být zrušen archiv kolínského gestapa, kde byl veden pod nějakým určitým číslem, které jsem však již zapomněl, jako spolupracovník gestapa.*⁶⁵

Dvořákův obhájce i on sám zpochybňovali výpovědi příslušníků Gestapa. Nicméně Feustel, stejně jako před ním Horn, neměl důvod při svých mnoha zločinech vymýšlet složitou konstrukci Dvořákovy spolupráce s Gestapem. Navíc se jejich tvrzení kryla s výpověďmi dalších svědků. Dvořák svou pravdu

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY

Č. j. VS/3-61/10671/72

ÚMRTNÍ LIST

V knize úmrtí (úmrtí matrice) matričního obvodu
Mnišek pod Brdy okres Příbram

svazek X, ročník 1944, strana 17, poř. č. 46 jest zapsáno.

| | |
|-----------------------------------|---|
| Den, měsíc, rok a místo úmrtí | 19.9.1944 - devatenácté září jeden tisíc devět set čtyřicet čtyři - sanatorium Pleš |
| Jméno a příjmení | Humprecht C z e r n í n |
| Pohlaví | mužské |
| Stav | ženatý |
| Povolání | velkostatkář |
| Bydliště | Hlušice |
| Den, měsíc, rok a místo narození | 9.2.1909 Dymokury |
| Jména a příjmení rodičů zemřelého | neuvedeno |
| Příčina smrti | Tuberkulóza dýchacího ústrojí |
| Místo a datum pohřbu (kremace) | Břevnov - hřbitov - data neuvedena |
| Poznámky | -- |

V Praze dne 28.9.1972

Heabomny
vedoucí oddělení

SEVT - 0 3 0 0 6 0 - Úmrtní list pro cizince 1/69

Stráž 3 - 8296 - 69

Úmrtní list Humprechta Czernina vystavený ministerstvem vnitra v roce 1972 Foto: ABS

neobhájil a byl nepodmíněně odsouzen k desetiletému trestu odnětí svobody.⁶⁶ Jeho spis v archivu ministerstva spravedlnosti chybí a není tak možné potvrdit, zda si ho celý odpykal. V porovnání s Humprechtem Czerninem byl pro něj osud i tak velmi milosrdný.

Humprechtova žena Ida se po válce znovu provdala a odstěhovala se do Itálie. Po domluvě bratrů Czerninů, synů Rudolfa Děpolda, restituoval po roce 1989 Theobald (nar. 1936) majetek po otci, Diviš (nar. 1942) pak majetek po strýci Humprechtovi.

62 Tamtéž.

63 Feustel ve své výpovědi k osobě Dvořáka tvrdil, že v zájmu jeho osobní bezpečnosti ho služebna Gestapa v Kolíně ve spolupráci s vrchním zemským radou dosadila jako zaměstnance u správy nemovitostí. Tamtéž.

64 Tamtéž. V-man - agent Gestapa.

65 Tamtéž.

66 ABS, f. 325, sign. 325-164-6, Průvodní přípis a nástin obžaloby Generální prokuratury z roku 1975.